

GENEALOGIE PRO LAIKY

JAK NA ČTENÍ MATRIČNÍCH ZÁZNAMŮ

JAN KRATOCHVÍL

Genealogie pro laiky

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.cpress.cz
www.albatrosmedia.cz

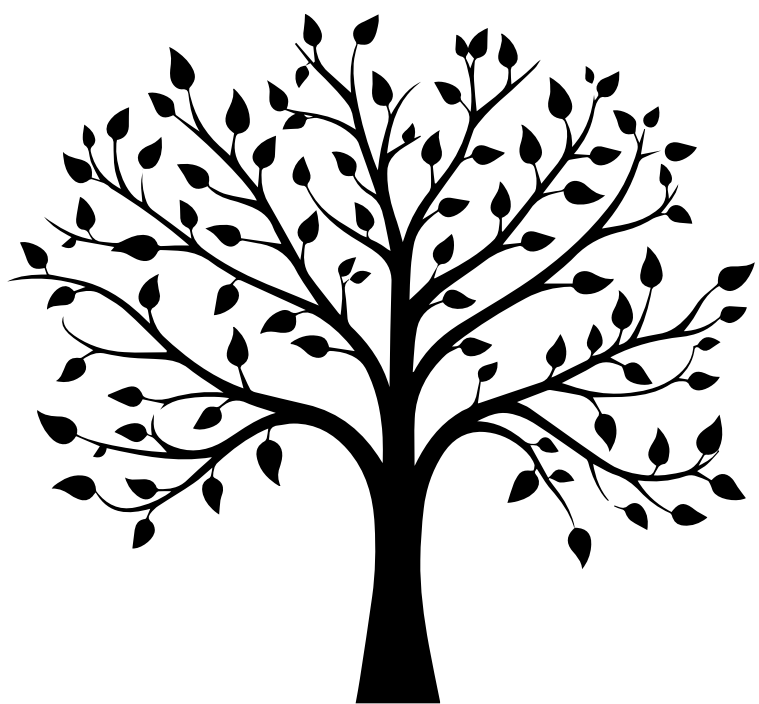

Mgr. Jan Kratochvíl

Genealogie pro laiky – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2024

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

Až se pro vás tato kniha stane historií, pošlete ji dál. Zajistíte tak, že její odkaz zůstane naživu díky **www.restorio.cz**.

Albatros Media podporuje udržitelný rozvoj, který vrací použitým věcem smysl. On-line antikvariát Restorio vaše knihy odkoupí a zaplatí vám ihned – nečekáte, až se prodají. Získané peníze si můžete nechat, nebo si vyberete charitu, kterou jimi podpoříte. V tom případě navýší Restorio částku o 20 %.

Copyright © Jan Kratochvíl, 2024

Illustrations © Aleš Čuma, 2024

Fotografie na s. 1 a další výskyty v bloku a na obálce knihy: © Mithi Creation / Shutterstock.com;

s. 6: © Strannik_fox / Shutterstock.com;

s. 54: © yurizorkin7 / Shutterstock.com; s. 102: © Militarist / Shutterstock.com;

s. 134: © Ethiriel / Shutterstock.com; s. 160: © Stokkete / Shutterstock.com

ISBN tištěné verze 978-80-264-5286-7

ISBN e-knihy 978-80-264-5287-4 (1. zveřejnění, 2024) (ePDF)

GENEALOGIE PRO LAIKY

JAK NA ČTENÍ MATRIČNÍCH ZÁZNAMŮ

Mgr. Jan Kratochvíl

OBSAH

Předmluva	7
Genealogie	8
Archivy... a co v nich můžeme najít	9
Národní archiv	9
Archiv bezpečnostních složek (ABS)	9
Oblastní archivy	9
Ukázky archiválií	13
Lánové rejstříky	13
Gruntovní knihy	14
Indikační skici	15
Domovské listy	15
Sčítání lidu z roku 1921	16
Policejní přihlášky	18
Národnostní evidence Němců	18
Úmrtní protokoly a pohřební knihy	19
Štolní rejstříky	21
Plány domů	22
Osobní evidenční karty příslušníků MV	23
Svazky tajných spolupracovníků (TS)	25
Použité prameny	27
Matriky	28
Historie	28
Zápisy v matričních knihách	30
Ukázky zápisů z matriky narozených 1693, 1796 a 1871	37
Indexy	40
Písmo	41
Křestní jména	45
Příjímí a příjmení	45
Důležité pojmy	47
Jak začít s pátráním	48
Informace z pohodlí domova	55
Tipy a rady pro pátrání	56
Ukázky písma	58
České novogotické písmo kurzívní	58
Německé kurentní písmo 17.–19. století	60
Křestní jména	74
Neobvyklá jména, méně častá jména a „bířmovací“ jména odkazující na světce	94

Zkrácená či jinak psaná jména	101
Povolání a postavení psaná česky, období let 1612–1720	103
Povolání a postavení psaná latinsky, období let 1745–1784	107
Povolání a postavení psaná německy, období let 1800–1850	114
Příčiny úmrtí a nemoci	123
Úmrtí v německých záznamech, období let 1780–1860	123
Další příčiny úmrtí	132
Obecné pojmy	135
Obecné pojmy v česky psaných záznamech	135
Obecné pojmy v latinsky psaných záznamech	145
Obecné pojmy v německy psaných záznamech	153
Zkratky a zkracovací znaménka	161
Latinské zkratky	161
Německé zkratky	165
Měsíce	167
Měsíce v jednotlivých dekadách	167
Vybrané měsíce ve zkratkách	168
Staroněmecké názvy vybraných měsíců	169
Závěr	172
Prameny a literatura	173
Prameny	173
Literatura	174
Internetové zdroje	174
Poděkování	175

PŘEDMLUVA

Primárně pro potřeby začínajících genealogů jsem sestavil pomůcku, která by měla pomoci se čtením matričních záznamů. Tato publikace neřeší otázky podrobného vývoje genealogických pramenů, edičních prací nebo věd, jako jsou chronologie či metrologie. Jejím cílem je ukázat laikovi, že i bez předchozí znalosti jazyků, starého písma (paleografie), podrobné znalosti historie, orientace v pramenech apod. si každý může sestavit rodokmen sám – a dnes i často z pohodlí domova.

Důvod proč si sestavit rodokmen je pak na každém z nás. Někdo touží zjistit více podrobností o původu svých předků, pátrá po významu svého příjmení, chce si ověřit informace o šlechtickém původu či hledá důvody svého ekonomického či společenského postavení. Těchto možných motivací je samozřejmě mnohem více, nicméně platí, že samotné pátrání vás s vašimi předky často pocitově sblíží, zejména pokud se budete zabývat i jiným druhem archivního materiálu než jen matrikami. Ke všemu vám pak postačí trpělivost, píle a vůle nepřestávat v pátrání.

Tato kniha nabízí ve své úvodní části několik kapitol, které obsahují stručné informace k samotné genealogii a její historii. Stěžejními oddíly publikace jsou pak ukázky písma, zápisu jmen, povolání, úmrtí a nemocí, obecných pojmů, zkratek a v neposlední řadě měsíců. Všechny matriční záznamy pocházejí z matrik, které jsou uloženy v Moravském zemském archivu v Brně (*f. E67 – sbírka matrik*) a dostupné jsou i na webové stránce www.actapublica.eu.

Budu rád, pokud vám tato pomůcka pomůže k lepšímu čtení a orientování se v matričních zápisech.

GENEALOGIE

Genealogie se řadí mezi pomocné vědy historické. Jejím hlavním úkolem je, jak význam slova napovídá (lat. *genus* – rod, rodina), zkoumat vztahy mezi jednotlivci, které jsou dány jejich původem a příbuzností. Hlavním cílem genealogie bylo vždy vytvoření rodokmenu určitého jedince a dohledání vztahu mezi ostatními osobami stejného rodu či příjmení. Nejedná se však o jediný cíl. Témat, jimiž se genealogie zabývá, je mnohem více. Disciplína genealogie se nesoustředí pouze na výzkum jednotlivců a jejich vztahů v rámci skupin. Zabývá se i studiem důsledků těchto vztahů, ať už jsou právní, biologické, historické, sociální apod.

Počátky genealogie můžeme vysledovat už ve starověku (Řecko, Řím) – kde se jednalo především o knihy, které evidovaly počty narozených a zemřelých dětí, o evidenci daní nebo evidence sloužící k vojenským účelům.

V českých zemích jsou počátky genealogie úzce spojeny s heraldikou (věda o erbech a znacích). V nejstarší době, kdy se vedlo jen minimum písemných záznamů, byla rodová příslušnost patrná z používání rodového erbu. V tomto byla využívána částečně i sfragistika (věda o pečetích), která mohla do jisté míry odhalit příbuzenské vztahy. Používání erbů a pečeti však bylo výhradně doménou tehdejší společenské elity (duchovních, šlechticů, panovníků). Postupem doby se stal rodokmen prestižní záležitostí. Sloužil nejen k dokazování urozeného původu, ale i k dokládání práv, která z těchto vztahů plynula (nárok na půdu, různé statky, dědictví, tituly apod.).

Tato prestiž však přinášela i negativní důsledky, jimiž byl v 15. a 16. století nárůst falešných rodokmenů. S falešnými rodokmeny a neoprávněným hlášením se ke šlechtickým rodům se bohužel můžeme setkat i dnes. Množství těchto padělků však bylo odhaleno, když se přistoupilo k porovnávání pramenů vědeckou metodou. Prvním odborným počinem, který byl sestaven na základě dochovaných pramenů, byla práce s názvem *Genealogie Kapetovců* z roku 1628.

V následujících stoletích nastal postupný rozmach genealogického bádání, které se už nezaměřuje pouze na vysokou šlechtu, ale snaží se zmapovat i nižší šlechtu a rytířské řády.

Naprostý boom genealogického bádání nastává v 19. století, kdy vznikají první genealogické společnosti a postupně se začíná formovat i genealogie genetická (genealogie zkoumající vztahy mezi osobami na základě analýzy genu). S tímto rozmachem bohužel souvisí opětovný nárůst falešných rodokmenů. Velké množství osob se pokoušelo falšovat svůj původ v honbě za potvrzením titulu (tzv. renobilitace), na nějž však daní jedinci neměli nárok. Tu a tam lze na podobné pokusy narazit i v současnosti. V dnešní době můžeme pozorovat jakousi renesanci genealogie, kdy si díky snadnému přístupu k jednotlivým pramenům může sestavit rodokmen i naprostý laik. Pomocť by mu pak měla právě i tato kniha.

ARCHIVY... A CO V NICH MŮŽEME NAJÍT

V České republice funguje široká síť veřejných a soukromých archivů. Síť veřejných archivů tvoří Národní archiv, Archiv bezpečnostních složek, archivy oblastní, specializované, bezpečnostní a archivy územních samosprávných celků. Budete-li při sestavování rodokmenu pronikat hlouběji do minulosti, určitě zatoužíte i po jiných informacích než těch z matričních knih (k těm podrobně dále).

Co tedy můžeme v jednotlivých archivech nalézt?

NÁRODNÍ ARCHIV

Hlavním, ústředním archivem v České republice je Národní archiv (NA). Ten pečuje o archiválie vzniklé především z činnosti vrcholných státních orgánů a institucí s celostátní působností. Dále spravuje rodinné a osobní archivy, archivy politických stran a hnutí, fotografie, zvukové nahrávky a mnoho dalšího. Z hlediska genealogického bádání je stěžejní *Sbírka židovských matrik z let 1784–1949*, *databáze pobytových přihlášek pražského policejního ředitelství z let 1850–1918* nebo *zemské desky*, které využijete, pokud ve vašem rodokmenu objevíte šlechtické předky nebo osoby, které měly větší práva a svobodu (tzv. svobodníci) než obyčejní poddaní, avšak nejednalo se o šlechtice.

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK (ABS)

Archiv zahájil svoji faktickou činnost v roce 2008. Shromažďuje a uchovává archiválie vzniklé z činnosti bývalých bezpečnostních složek z let 1945–1989. V jeho fondech však můžete narazit i na archiválie staršího data. Lze v něm dohledat informace týkající se prověřování a sledování členů vaší rodiny, svazky spolupracovníků, informace k vyšetřování trestných činů, které se týkají nějakým způsobem vašich předků, služby vzniklé v bezpečnostních sborech a mnoho dalšího. Působnost tohoto archivu je celorepubliková a jako ve všech archivech i zde záleží na dochovanosti konkrétních archiválií. V případě, že vás pátrání v nějaké věci zavede na Slovensko, můžete se obrátit na Ústav paměti národa, který je slovenskou obdobou Ústavu pro studium totalitních režimů a jehož součástí je i archiv spravující podobné fondy jako Archiv bezpečnostních složek. Archiválie, které naleznete v Archivu bezpečnostních složek, jsou z hlediska genealogického pátrání často klíčem k událostem, o kterých vaši rodiče či prarodiče nechtějí mluvit. Další výhodou je, že téměř veškeré archiválie, které archiv spravuje, jsou pro širokou veřejnost dostupné ke studiu.

OBLASTNÍ ARCHIVY

V České republice se nachází 7 oblastních archivů, jimiž jsou v Čechách Státní oblastní archiv v Praze, Třeboni, Plzni, Litoměřicích a Hradci Králové; na Moravě Zemský archiv v Opavě a Moravský zemský archiv v Brně. Působnost oblastních archivů je rozdělena následovně:

Čechy:

- Státní oblastní archiv v Praze – Středočeský kraj (SOA)
- Státní oblastní archiv v Třeboni – Jihočeský kraj (SOA)
- Státní oblastní archiv v Plzni – Plzeňský a Karlovarský kraj (SOA)
- Státní oblastní archiv v Litoměřicích – Ústecký a Liberecký kraj (SOA)
- Státní oblastní archiv v Hradci Králové – Královehradecký a Pardubický kraj (SOA)

Morava:

- Zemský archiv v Opavě – Moravskoslezský a Olomoucký kraj (ZAO)
- Moravský zemský archiv – Vysočina, Jihomoravský a Zlínský kraj (MZA)

Z hlediska genealogického jsou primárním zdrojem informací matriční knihy. Díky průběžné digitalizaci těchto knih však lze většinu matrik procházet na stránkách příslušného archivu online z pohodlí domova (více o matrikách v kapitole **Matriky**). Fyzicky jsou však stále uloženy v příslušných oblastních archivech. Výjimku tvoří matriky pro Prahu, které jsou uloženy v Archivu hlavního města Prahy, a židovské matriky, jež se nacházejí v Národním archivu.

Mezi další materiály, které mohou obsahovat informace o vašich předcích, se řadí fondy šlechtických rodin a rodů, společenských organizací, soupisy poddaných apod. Mimo to můžeme procházet i archiválie, jež se nevztahují jenom k samotným osobám, ale i k jejich majetku – mezi ně náleží urbáře, lánové rejstříky, gruntovní či pozemkové knihy, indikační skici a mnoho dalších knih a záznamů z příslušných velkostatků.

Pod každý oblastní archiv spadá i několik správně příslušných okresních archivů (SOkA). Územní rozsah okresních archivů zpravidla odpovídá správnímu členění bývalých okresů, které byly jako správní jednotky zrušeny k 31. prosinci 2002.

Specializované archivy

Jejich specializace spočívá v uchovávání dokumentů vzniklých z činnosti určitého původce (osoby, instituce, organizace), jímž je jejich zřizovatel nebo jeho právní předchůdci. Ke specializovaným archivům se řadí například Vojenský historický archiv, ve kterém lze dohledat informace k vojenské činnosti vašich předků do roku 1945, Národní filmový archiv s řadou nejen filmových, ale i dokumentačních pásek z vašeho okolí a dále například Archiv Kanceláře prezidenta republiky, Ústřední archiv zeměměřictví a katastru, archivy jednotlivých vysokých škol, Literární archiv Památníku národního písemnictví, archiv Diamo (podnikový archiv) a další. Takto specializovaných archivů máme okolo třiceti. Už podle názvu lze poznat, jaký materiál můžeme v těchto institucích najít.

Bezpečnostní archivy

Mezi bezpečnostní archivy patří Archiv Bezpečnostní informační služby, Úřadu pro zahraniční styky a informace, Národního bezpečnostního úřadu, Bezpečnostní archiv Vojenského zpravodajství, Archiv Policie ČR a Archiv Ministerstva vnitra ČR. Tyto archivy spravují, jak názvy napovídají, dokumenty bezpečnostní povahy, a to včetně utajovaných

písemností. Některé z těchto archivů mají rovněž akreditaci coby veřejné specializované archivy, nicméně nahlížení a studium jejich archiválií je z povahy dokumentů prakticky nemožné. Z hlediska genealogického jsou cenným pramenem personální spisy jednotlivých příslušníků, obsahující jejich pracovní náplň a zařazení, jednotlivé kurzy, hodnocení a mnoho dalšího. Bohužel se často badatelé setkají s informací, že se jedná o dokumenty, u nichž nebyl stále zrušen stupeň utajení. Obdobných dokumentů s nějakým stupněm utajení je v těchto institucích mnoho.

Archivy územních samosprávných celků

V současnosti se jedná o archivy městské. V České republice máme 5 městských archivů. Je to Archiv hlavního města Prahy, Archiv města Brna, Ostravy, Plzně a Ústí nad Labem. V jejich fondech můžeme nalézt obecní a školní kroniky, informace o školním prospěchu a docházce vašich předků, evidenční knihy, domovské listy, policejní přihlášky, sčítání lidu, plány domů a mnoho dalšího. Pokud mezi vaše předky patřila nějak významná osobnost, může se stát, že se v některém z těchto archivů nachází fond vztahující se přímo k ní a jejímu osobnímu a profesnímu životu. Obdobný typ archiválií můžete nalézt i v okresních archivech.

Soukromé archivy

V neposlední řadě u nás existují i archivy soukromé. Označení soukromé neodpovídá jejich uzavřenosti či omezení, ale tomu, že mají zpravidla soukromého zřizovatele. Těchto archivů je celkem 11 a patří mezi ně například Archiv společnosti ŠKODA AUTO, a.s., Diecézní archiv Biskupství brněnského, Archiv Židovského muzea v Praze nebo Archiv Centra hasičského hnutí Příbrav. I tyto archivy jsou často k dispozici široké veřejnosti.

Pokud hledáte informace o svých předcích, je vždy potřeba vědět, co hledáte, a v případě oslovení konkrétního archivu pak sdělit co nejvíce informací k požadované osobě či události. Při pátrání se musíte smířit i s tím, že může dojít k roztříštěnosti některých typů archiválií (např. fondy jednotlivých osob můžete nalézt v okresním, oblastním či Národním archivu; památníky četnických stanic nebo soudní spisy jsou uloženy v okresních archivech, oblastních archivech, Archivu bezpečnostních složek nebo i v Národním archivu). Proto je třeba se neustále ptát. V každém archivu, ať už veřejném, či soukromém, vám vždy rádi zpřístupní archivní materiál, případně vám poradí nebo vás odkážou na příslušnou instituci. Jak říká Jean-Paul Sartre:

*„Svět dává rady, jen když se ptáme,
a ptát se můžeme, jen když máme přesně vymezený cíl.“*

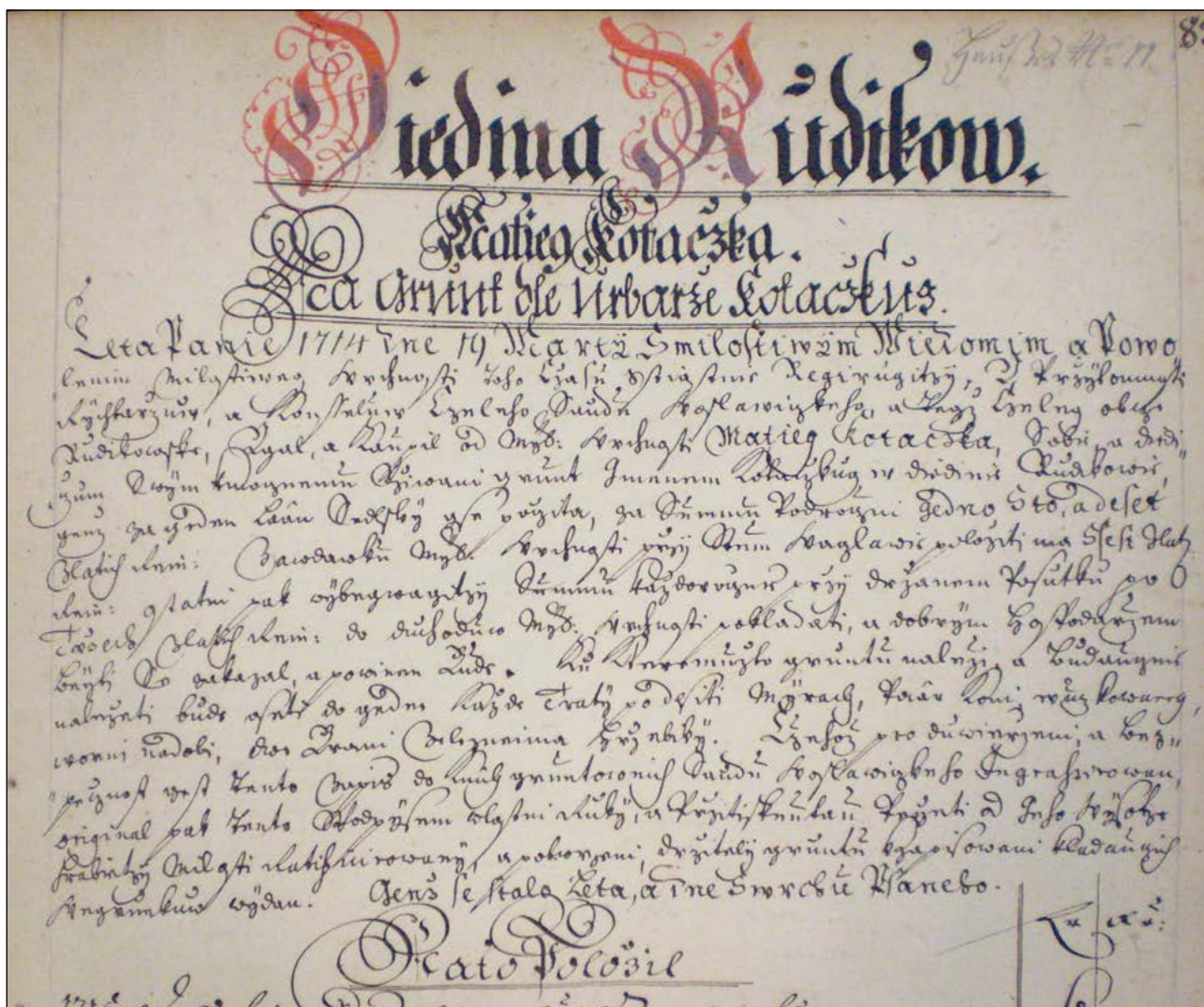
Se zpřístupňováním archivního materiálu pro badatele souvisí i probíhající digitalizace. Digitalizace se provádí primárně za účelem ochrany archiválií. Častá manipulace může archiválie nenávratně poškodit. Z toho důvodu vám například v archivech již nepředloží matriční knihy v jejich fyzické podobě (originál), ale dostanete mikrofilmy nebo vás pracovníci badatelný rovnou odkážou na web, kde můžete matriky procházet online.

Mimo matriky, které patřily mezi nejčastěji půjčovaný materiál, se postupně začínají digitalizovat i jiné fondy (více v kapitole **Informace z pohodlí domova**). Každý ze shora uvedených archivů vám nabízí nepřeberné množství digitalizovaných archiválií. Nesmíme však zapomínat na to, že digitalizace konkrétních archiválií není povinnost. Proto si važme jakéhokoliv materiálu, který nám archivy nabídnou online ke studiu, a neberme to jako samozřejmost.

GRUNTOVNÍ KNIHY

Obr. 2: MZA, fond C 17 – Pozemkové knihy, kniha č. 11701 (gruntní kniha obce Rudíkov, 1714–1802)

Gruntní knihy vedli od 15. století majitelé panství a se zrušením poddanství, k němuž došlo 7. září 1848, byly přejmenovány na pozemkové. Pozemkové knihy byly vedeny nově zřízenými okresními soudy.

Do gruntních knih se zapisovaly informace týkající se převodu a prodeje movitého, a hlavně nemovitého majetku, souvisejících práv a ostatních s tím spojených povinností.

V době vedení gruntních knih byla výhradním vlastníkem půdy vrchnost. Poddaní na této půdě pouze hospodařili, za což odváděli vrchnosti poplatky či naturální dávky. Jinak tomu bylo s usedlostí (gruntem). Tu si mohli od vrchnosti pronajmout nebo formálně zakoupit. V případě formálního zakoupení s ní mohl hospodář nakládat dle vlastního uvážení, odkázat ji svým potomkům, předat ji nebo směnit. V případě prodeje měla vrchnost předkupní právo, a byla-li vrchnost s hospodářem nespokojena, mohla ho vyměnit nebo přenechat grunt někomu jinému. Veškeré nové zápisy do knih zaznamenávali vrchnostenští úředníci.

Po roce 1848, tedy po zrušení poddanství, se formální vlastníci usedlostí stávají skutečnými, právními vlastníky.

Gruntovní knihy jsou velmi cenným zdrojem informací, z nichž můžete vyčíst nejen to, kdy a komu hospodář přenechal svůj grunt, jakým podílem vyplatil své potomky či za kolik grunt koupil, ale i to, jaké hospodářské náčiní se na gruntě nacházelo, kolik a jaké kusy domácího zvířectva a mnoho dalších údajů. Zápisy obsahují též informace o tom, jaké poplatky a kdy byly vrchnosti placeny. Veškeré tyto informace jsou řazeny chronologicky (obr. 2).

INDIKAČNÍ SKICI

V roce 1817 byl Františkem I. vydán patent týkající se výměry pozemků a pozemkové daně. Za tímto účelem vznikl nový Stabíl ní katastr, jehož součástí bylo i nové mapování, které v Čechách probíhalo v letech 1826–1843 a na Moravě v letech 1824–1836. Toto mapování mělo za cíl vyměření spravedlivější daně držitelům pozemků. Mapy stabilního katastru existují ve dvojím provedení: jako Indikační skici (viz ukázka) a Císařské otisky.

Z těchto map můžeme zjistit jméno majitele stavení, čísla domovní a parcelní, která budova byla zděná či dřevěná, jestli se jednalo o světskou, nebo církevní budovu, případně kde byly vchody do budov. Dále vyčteme parcely/pozemky, které patřily daným hospodářům, sady, zeleninové zahrady, vinice, lesy, ploty, cesty a mnoho dalšího. Tyto mapy jsou k dispozici k volnému nahlížení na internetu, kde k nim lze dopátrat různé informace a to, jak si správně vyložit konkrétní objekt či způsob zakreslení (obr. 3). Císařské otisky jsou v podstatě stručnějším opisem těchto skic.

Obr. 3: MZA, fond D 9 Stabíl ní katastr – indikační skici, sig. 2288 (katastrální mapa obce Rudíkov z roku 1835)

Pokud byste chtěli pátrat po velikosti, využití, ceně či bonitě jednotlivých pozemků, které jsou v mapách zakresleny, můžete nahlédnout do vceňovacích operátů Stabíl ního katastru, které jsou uloženy v příslušném oblastním archivu. Při pátrání lze kombinovat současné katastrální mapy s těmito starými, jelikož Indikační skici Stabíl ního katastru jsou základem moderního katastrálního mapování.

DOMOVSKÉ LISTY

Domovské listy – či též listy domovské příslušnosti – začaly vznikat v polovině 19. století v souvislosti se zavedením obecní samosprávy.

Domovský list potvrzoval právo člověka a jeho rodiny bydlet v dané obci. Na základě tohoto potvrzení bylo určováno i případné zaopatření. Domovské právo bylo nabýváno dědičně nebo na základě žádosti.

Domovské listy obsahovaly jména všech osob, které měly na dané adrese domovské právo, tedy svého druhu „trvalé bydliště“.

Je to jeden z několika typů archiválií, z nichž můžete zjistit různé demografické údaje (narození, sňatek, úmrtí). Jejich dochování se v jednotlivých archivech liší, stejně jako podoba zápisu v konkrétních letech (obr. 4).

S pomocí domovského listu zjistíme:

- jména osob žijících v domě, místo a datum jejich narození, místo a datum jejich úmrtí;
- povolání;
- seznamy vydaných dokladů;
- datum nabytí domovského práva;
- adresy;
- rodinný stav;
- náboženství;
- zrušení domovského práva;
- uznání státní příslušnosti.

Obr. 4: Archiv města Brna (AMB) fond B1/39
Národní výbor města Brna – Kartotéka
domovského práva 1850–1948, domovský list
Viktora Zimmera, nar. 24. 7. 1905

SČÍTÁNÍ LIDU Z ROKU 1921

První pravidelné sčítání lidu bylo v českých zemích zavedeno reskriptem Marie Terezie ze dne 13. října 1753 a proběhlo roku 1754. Do roku 1857 se uskutečnilo ještě několikrát, avšak první skutečně moderní sčítání lidu bylo realizováno až roku 1869 (1870). Sčítání mělo probíhat každých 10 let. Sčítací komisař obcházel jednotlivé domácnosti a zapisoval informace o všech osobách v nich žijících. Záznamy byly prováděny do předem předtištěných formulářů a zápis byl opatřen vlastnoručním podpisem majitele domu či bytu a sčítacího komisaře.